

TA'LIM TIZIMIDA AXBOROT-KUTUBXONA TIZIMLARIDA FOYDALANUVCHILARNING AXBOROT EHTIYOJLARIGA MOS MANBALARNI TAQDIM ETISH

Xudayberdiyev Nortura Qobilovich

Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchi

ANNOTATSIYA

Ma'lumki hozirda axborot kutubxona tizimlari aholining axborot ehtiyojlarini ta'minlashning asosiy manbalaridan biri hisoblanadi va ular o'zlarining ko'plab foydalanuvchilariga ega. Axborot-kutubxona tizimlari katta hajmdagi qimmatli axborot resurslariga ega bo'lib, foydalanuvchilarga kerakli adabiyotlarni topishlari uchun axborotlarni qidirish xizmatini yo'lga qo'yishgan. Ma'lumki qidiruv tizimlari so'rovlarni qabul qiladi va unga mos deb hisoblangan natijalarni qaytaradi. Natijada foydalanuvchi yana taqdim etilgan ko'plab axborot manbalari ichidan keraklisini topish muammosiga duch keladi. Bugungi kunda bir qancha axborot tizimlarida sun'iy intellektga asoslangan tavsiya etish tizimlari obyektlarni tavsiya etishda samarali qo'llanilmoqda. Axborot kutubxona tizimlarida ham foydalanuvchilarning axborot ehtiyojlarini aniqlash va unga mos adabiyotlarni tavsiya etish orqali yuqori samaradorlikka erishish mumkin. Ushbu maqolada tavsiya etish tizimlari yordamida foydalanuvchilarga aynan kerakli adabiyotlarni taqdim etish bo'yicha bir qator farazlar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: Axborot, intellektual qidiruv, axborot-kutubxona, foydalanuvchilar, sun'iy intellekt, axborot ehtiyojlari, tavsiya etish tizimi.

Hozirgi kunda, kutubxona tizimlarida ma'lumotlar miqdori juda ham jadal suratlarda o'sib bormoqda va kerakli ma'lumotni topish jarayoni tobora qiyinlashmoqda. Axborot-kutubxona tizimlarida tavsiya etuvchi tizimlar ushbu turdagi muammolarni hal qilishga qaratilgan bo'lib, ularning yordami bilan elektron kutubxonalarda qidirish talab qilinmay tegishli ma'lumotlarga tezda kirishingiz mumkin. Shu tarzda, bugungi kundagi ko'plab web-saytlar o'z mahsulotlarini reklama qilish va sotishga yo'naltiruvchi tizimlardan foydalanadilar. Musiqa, filmlar, maqolalar va boshqa shu kabi mahsulotlarning keng assortimenti tarmoqda mavjud bo'lib, ularni xaridorga onlayn xaridlari yoki ijtimoiy tarmoqlardagi profillari, tashrif buyurgan havolalari, brauzer tarixi, raqam va boshqa narsalar kabi brauzer tarixi va tashriflar vaqti asosida tavsiya etish mumkin. Kutubxona tizimlarida bunday texnologiyalardan

foydalangan holda xizmatlar sifatini oshirish hamda foydalanuvchilar talabini qondirish mumkin.

Foydalanuvchilarning axborot ehtiyojlariga mos manbalarni taqdim etish axborot-kutubxona tizimlarida muhim ahamiyatga ega, chunki u axborot qidiruvi jarayonlarining sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek foydalanuvchilarda qaysi usul asosida o'z axborot ehtiyojlariga yechim topa olishlari aniq bo'ladi. Axborot-kutubxona tizimlari foydalanuvchilarning turli axborot ehtiyojlarini qondirishni ta'minlash uchun foydalanuvchi profili, foydalanuvchi fikr-mulohazasi, tavsiya etish tizimi kabi ilg'or usullardan foydalanishi kerak [3, 5, 6].

Axborotlar hajmining ortishi odatiy hol bo'lib, ko'plab axborot-kutubxona tizimlari foydalanuvchilarning bilim darajasi, ma'lakasi, xususiyatlari kabi parametrlarini hisobga olmaydi. Natijada, foydalanuvchilar ko'pincha axborotlarni qidirish, saralash va saqlash uchun ko'p vaqt sarflaydi va tanlangan kerakli axborotlar hajmi ham kutilganidan ancha yuqori bo'ladi.

Axborot ehtiyojlariga muvofiq foydalanuvchining ma'laka darajasi, xususiyati, bilim darajasi va boshqa tegishli ko'rsatkichlarini hisobga olgan holda axborot-kutubxona tizimlari axborot resurslari oid axborotlarni intellektual qidirish usulini ishlab chiqish lozim. Buning uchun elektron kutubxonalar mavjud bo'lgan foydalanuvchilar turlari va axborot manbalari tasniflanadi. Keyin ular foydalanuvchilarning qiziqishlari va mahorat darajasini tahlil qiladilar, manbalar turlari bo'yicha foydalanuvchilarning axborot ehtiyojlari uchun so'rov o'tkaziladi, manbalardan foydalanish statistikasini o'rganib chiqiladi, ekspert so'rovi asosida bilimlar bazasi yaratiladi [5, 6].

Axborot-kutubxona tizimlarida tavsiya etish tizimlari ikkita element o'rtasidagi o'xshashlikni hisoblaydigan yaqin qo'shnilar algoritmlariga asoslangan va Pirson korrelyatsiya funksiyasi yordamida hisoblanadi.

$$r = \frac{\sum XY - \frac{\sum X \times \sum Y}{N}}{\sqrt{\left(\sum X^2 - \frac{(\sum X)^2}{N}\right) - \left(\sum Y^2 - \frac{(\sum Y)^2}{N}\right)}} \quad (1)$$

Ikkala foydalanuvchi X va Y o'rtasidagi o'xshashlik r 1 dan -1 gacha bo'lishi mumkin, bu erda 1 ikkita foydalanuvchi bir-biriga o'xshashligini anglatadi, va -1 aksincha. ed 0 dan 5 gacha bo'lgan yoki "X" belgisi bilan reytinglanmagan bo'lishi mumkin.

Ushbu maqolada bugungi kunda dolzarb bo'lgan muammolardan biri axborot-kutubxona tizimlarida foydalanuvchilarga mos bo'lgan kitoblarni tavsiya etish tizimi haqida fikrlar yuritildi. Foydalanuvchilarga kitoblarni tavsiya etish bir qator mezonlar asosida amalga oshiriladi. Kutubxona tizimlarida katta ko'lamli axborot maydonlaridan kerakli axborotlarni qidirish, ularni qayta ishlash va turli qulay

shakllarda foydalanuvchiga tez yetkazib berish davr talabi bo‘lib qolmoqda. Shu kabi jarayonlarda kutubxona tizimlarida ham tavsiya etish tizimini ishlab chiqish va uni amaliyotga joriy etish alohida ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Kochukova E. V. Information needs of scientists in the field of natural and exact sciences. Информационни бюллетень РБА. Moscow, 2015
2. Сатторов С. Дарс жараёнида ўқувчилар онгли интизомлигини ривожлантиришни услубий асослари. Journal of pedagogical and psychological studies. ISSN: 2181-4066 DOI Journal10.56017/2181-4066. <https://imfaktor.com/index.php/jopaps/article/view/269/442>.
3. Sattorov S. Foundations of social norms in education of discipline in students of general education schools. Eur. Chem. Bull. 2023, 12(Special Issue 9), 1602-1606. <https://www.eurchembull.com/issue-content/foundations-of-social-norms-in-education-of-discipline-in-students-of-general-education-schools-10073>
4. Sattorov S. Methodological principles of developing the conscious discipline of students in the lesson process. European Scholar Journal (ESJ) Available. Online at: <https://www.scholarzest.com> Vol. 4 No.06, June 2023 ISSN: 2660-5562
5. Sattorov S. The main factors of indiscipline among students of general education schools, European international journal of multidisciplinary research and management studies, ISSN: 2750-8587 DOI: <https://eipublication.com/index.php/eijmrms> Volume: 02 Issue: 12 December 2022 Published Date: – 12–21.